

СПАРТАК АХМЕТОВ

ОГНЕНОТО КЪЛБО

Превод от руски: Александър Хрусанов, 1982

chitanka.info

1

Линията на нейния живот предопредели срещата на София Петровна Ивернева с кълбовидната мълния.

Детството и младостта на Соня преминаха в покрайнините на Москва, в Лихобори^[1]. Семейството заемаше ъгловата стая в обща квартира на седмия етаж. От единия прозорец се виждаха редичка езера, зад тях — стара църквица, а още по-надалеч — полета и зданието на речната гара; от другия прозорец в ясни дни можеше да се различи блестящият връх на неотдавна построения университет. Точно пред жилищната сграда се бе проснал запуснат парк, насечен от дълбоки оврази. Тук-там по стръмните склонове зееха дупки и отворстията на пещери. В парка растяха дъбове, липи, брези — грамадни, древни, едва ли не на по сто-двеста години. Сред тях се извисяваха също толкова древни зъбчати кули и стари стени, изградени от червени тухли.

В тези пещери и кули, в мрачните гъсталаци на бившата буйна иглолистна гора Соня играеше по цели дни. С родителите си тогава тя се виждаше малко — баща ѝ работеше в железниците, а майка ѝ — в млекозавода.

Сред децата се носеха легенди за разбойници, съкровища и скелети. Соня свято вярваше в тях. Вярваше, че в една от кулите таен проход води чак до Кремъл. Вярваше, че в най-тъмната пещера под купчина кости е зарито гърне със злато. Вярваше, че в храсталаците покрай Лихачовското шосе броди сянката на търговеца Тринкин, убит от разбойници недалеч от собствената му вила...

През това лято Соня се чувствуваше щастлива — с отличие завърши втори курс на геоложкия институт, прекара сезона в Кавказ. Загоря от слънцето и получи бяло-синята значка на алпинист, която чудесно изпъкваше върху ревера на новия ѝ английски костюм. Имаше още много време до началото на занятията и тя по цели дни четеше, слушаше музика или се разхождаше по Москва с Мишка Ивернев.

Веднъж се наканиха да отидат в Парка на културата, където имаше концерт на унгарския „Син джаз“. Започналият следобеда дъжд едва не наруши плановете им. Соня миеше пода и с неудоволствие поглеждаше към размазаните от косите дъждовни струи прозорци. Но всичко се размина. Вятърът отвя облаците заедно с гръмовете и мълниите към Химкинското водохранилище. След бурята стаята се изпълни със свеж въздух.

Соня набързо пийна чай и се преоблече в английския костюм, като весело си тананикаше песенчица за Мишка и усмивката му. Нави на спирала дългата си коса и я закрепил на тила. Погледна се в огледалото. Светлокафявият костюм подхождаше на елегантния високопланински загар, върху значката се белееше двуглавият Елбрус, светлите жълтеникави коси лежах идеално. Нищо че лицето ѝ бе леко триъгълно, носът доста дълъг, а устните прекалено тънки. Затова пък кафявите очи бяха изразителни. Мишка Ивернев я наричаше Буратинка. Но нищо. Нека той се опита да избута сесията без Буратинка...

— Мишка, Мишка, къде ти е усмивката, — пееше Соня, като тичаше надолу от седмия етаж — пълна със страст и огън?

На двора чернееха локви, отразяващи почти черните листа на дърветата. Във въздуха се носеше воден прах. Опасявайки се за прическата си, Соня бързо мина покрай своето и съседното здание. Понататък асфалтовата пътечка водеше между почернялата от времето дървена „вила на Тринкин“, в която сега живееха няколко семейства, и парка. Соня се мъчеше да не поглежда нито наляво, където някога живеел злощастният търговец, нито надясно, където сред мрачните храсталаци блуждаел неговият окървавен призрак. Не че се страхуваше — това беше просто детско табу, запазило силата си след толкова години.

Соня се изкачи през стръмната канавка на Лихачовското шосе. От другата страна на пътя бяха построени дървени складове. Зад изгърбения автомобилен мост над релсите на околоръстната линия чакаше мотриса двадесет и три. По края се точеше верига предпазни стълбчета, белосани с вар. Блестящото след дъжда шосе беше безлюдно. През разкъсаните облаци синееше небето.

Соня, притворила очи, тръгна покрай познатите стълбчета. След всеки пет крачки докосваше с дясната си ръка върха на поредното

стълбче и се усмихваше със задоволство. Пет крачки — докосване, пет крачки — докосване. Тя можеше със закрити очи, без да загуби пътя, да стигне почти до самия мост. Това също беше детска игра. Пет крачки — връхче, пет крачки — връхче... Внезапно нещо я спря. Тя отвори очи и вълна на ужас пробягна по гърба и краката ѝ, прикова стъпалата ѝ към земята. Насреща, сякаш изскочило от някакъв друг свят, се движеше огнено кълбо. По повърхността му струеха зловещи жълти и оранжеви отблясъци. В поведението на кълбото имаше нещо гнусно, намигащо...

С края на съзнанието си Соня разбра, че трябва да се отдалечи към складовете или да скочи през канавката към подножието на високите дъбове. Но тя само по-силно стисна върха на стълбчето, приклепна и замижа. Огненото кълбо продължаваше да стои пред мисления ѝ поглед. То се движеше неотвратимо, подскачаше и се приближаваше — удари я по краката. Соня извика тихичко — свърши се! Но не стана нищо. Тя дори не почувствува болка или изгаряне. Внимателно отвори очи. Кълбовидната мълния беше на около метър от нея и танцуваше между най-близките стълбчета. Цветът ѝ беше вече синкав и не вдъхваше страх... После сякаш нещо я дръпна с връв и мълнията се шумугна към канавката.

Соня си пое дъх. Внимателно се изправи и огледа стръмния склон. Огненото кълбо го нямаше, беше изчезнало, разтворило се...

И странно, тя веднага се успокои, сякаш се отърси от лош сън. Затича се към влака, отиде в парка „Горки“ и се срещна с Мишка. Слушаха Гершуин в изпълнение на „Синия джаз“ и възторжено ръкопляскаха. После лудуваха до късно през нощта...

Соня никога на никого не разказа за срещата си с кълбовидната мълния. Може би защото в живота ѝ — Института, Мишка, Парка на културата — нямаше място за огненото кълбо. Може би защото не искаше да си признае изживения страх. А вероятно и просто поради това, че не можеше да изрази с думи тогавашното си състояние.

Минаха десет години. София завърши института с отличие, омъжи се. Работеше в геофизически отряд, роди сина си Женка, защити дисертация. Беше интересно да се живее. Веднъж прекарваше отпуската си в столицата, при дядо си. Тогавя София случайно узна, че край Москва се организира академичен Институт по мълниците (съкратено — ИМАН). Без сама да знае защо, тя отиде там и на

следващия ден се върна като младши научен сътрудник в отдела по кълбовидни мълнии.

2

Семейство Шкляр попадна в трудно положение.

През целия си живот Сан Санич мечтаеше да притежава автомобил, но не се придвижи по-надалеч от мотоциклет. Едва ли не всеки ден той излизаше със своя „ижок“ — „Иж-Юпер-3“. Любовно се ровеше в карбуратора, в магнета, в предавателната кутия. Не допускаше да се сгъсти маслото, търпеливо прецеждаше бензина. Затова на суха асфалтова настилка вдигаше указаните в гаранционната карта сто и двадесет километра в час.

В почивните дни заедно с жена си изпълваше с грохота на двигателя околните гори. През пролетта събираха пумпалки и дипленки за печене, а през лятото търсеха корместите маматарки, красавиците брезовки и горделивите трепетликови маматарки — за сушене, а есен се връщаха с пълни кошници челебитки, лъжливи млечници, лютивни млечници — за осоляване. Не отминаваха и другите горски плодове. А през отпуската отиваха на риболов в родния Жигулевск, като за един ден, докато е светло, изминаваха над хиляда километра. Двигателят пърпореше равномерно, „ижок“ разсичаше плътния въздух също като артилерийски снаряд. Зоя се вращаваше в задната седалка и усещаше машината не по-зле от Шкляр.

Нищо не можеше да се каже — мотоциклетът беше добър, пригоден за много случаи. И все пак имаше известна слабост — не можеше на него елегантно да спреш пред портала на института, да върнеш грациозно на заден ход, да загасиш двигателя с небрежно врътване на ключа. А точно това правеха всеки ден директорът на института с „Волгата“, заместникът му с „Лада“, завеждащите отдели Годунов и Файбусович с „Москвичите“ си, завеждащите лаборатории с „Жигули“ и така нататък, дори един старши научен сътрудник със „Запорожец“ стар модел. Обидно беше да ги гледаш.

А ето че на Шкляр му провървя. Щастливият случай му позволи да купи употребявана „Жигули“. Когато премина радостното опиянение, се изясни, че спестовната книжка рязко е отгъняла, а те са

потънали до гуша в дългове. Небето едва се виждаше от дъното на тяхната финансова пропаст.

Трябваше да се предприеме нещо. Но какво? Дебитът на семейството се състоеше от двеста и осемдесетте рубли на старшия научен сътрудник и сто и двадесетте рубли на секретарката на директора. Като се извадят данъкът общ доход, ергенският данък и другите удръжки, оставаха малко повече от триста рубли. Вярно, Годунов отдавна бе обещал на Шкляр да се застъпи пред директора за лаборатория. Но не направи нищо повече. Шкляр припечелваше в институтския духов оркестър (от студентските години надуваше баритон). Свиренето по манифестации, тържествени вечери и погребения му донасяше по двадесетина рубли на месец. Паричното ручейче беше доста хилаво. Ако, да кажем, свиреше в градската градина... Но болезнената чувствителност не позволяваше на Шкляр да падне чак до танцувални вечеринки...

Сан Санич няколко пъти се съветваше по повод на покупката и поддръжката на автомобила със завеждащия отдела за линейни мълнии, с когото беше в добри отношения. Естествено, разговорът се докоснал и до финансовата страна на въпроса.

— А пък ти отиди в политехническият — с небрежния си маниер го посъветва Файбусович. — На половин заплата.

— Как така?

— Тук в града вегетира филиал на политехническият институт. Вечерно отделение. Там чета курс по физика. А ти би могъл да водиш практическите занятия.

— Няма да ме вземат...

— Ще кажа на ректора — ще те вземат. Отначало ще бъдеш асистент, а след това — старши преподавател.

— И колко ще получавам?

— До стотарка на месец. Ще трябва да се уточни.

Шкляр подаде документи и благополучно издържа конкурса. Но заплата му не нарасна, защото занятията със студентите започваха едва през есента. А до есента оставаха още... охохо...

Свободното време Шкляр прекарваше в гаража. За месец каторжна работа разглоби и сглоби двигателя, изчука изкривената броня, смени фаровете и предното стъкло, пребойдиса каросерията в

нежносин цвят. Зоя му носеше обеди — бутилка кефир и сандвич с топено сирене. Помагаше му с каквото можеше.

— Какво се е случило, Зайче?

— Нищо, всичко е наред.

— Виждам. — Сан Санич разклати бутилката. — Докладвай.

— Знаеш ли... Бях на пазара. Там срещнах Файбусова...

— Е?

— Разправя, че на института заделили земя за градински парцели. Тази седмица щели да я разпределят.

— Така-а-а... — Шкляр замислено дъвчеше сандвича. — Привлекателно е, дявол да го вземе... Ягоди, малини...

— Ще си ядем собствени репички — подхвана Зоя. — Краставички. Знаеш ли колко струват на пазара?

— А главоболието?

— Да се работи на чист въздух е полезно. Ще почернеем, ще ти спадне шкембето.

— А пари? — Сан Санич говореше неразбираемо, по зъбите му беше полепнало топено сирене. — Ще трябват доста пари!

— Всичко бързо ще се изплати. Ще насадим картофи, ряпа. Цяла зима ще се храним със свое производство.

— Още колата не сме...

— Всички ще вземат парцели, всички! — В гласа на Зоя завънтяха сълзи. — И Файбусович ще вземе, и Годунов. С какво сме по-лоши?

— Хайде, хайде, Зайченце — Шкляр ласкаво погали слабото рамо на жена си. — Щом искаш, ще вземем. Както е казал поетът: да цъфти градината!

А през нощта го осени гениална идея. Сан Санич грабна пакет „Прима“ и се затвори в тоалетната. Дълго пуши, като обмисляше възможните варианти. Острият дим не успяваше да излезе през вентилационното отворение. Гърлото го дразнеше, очите му засълзиха. Давейки се от кашлица, Сан Санич набързо приплакна лицето си под чешмата. Планът беше готов.

— Зайче — тихо я повика той.

— А? — Зоя спеше леко и веднага се събуди. — Какво правиш? Колко е часът?

— Зайче, намислих забавен тактически ход.

— Фуй, опушил си се!... Какъв ход?

— Седемдесет рубли няма да ни попречат, нали?

— Е?

— Ако стана завеждащ лаборатория, ще ги имаме. Така ли е?

— Хайде да спим. — Зоя се прозя.

— Почакай. Годунов вече от една година обещава да ми уреди лаборатория. Година! Не се знае колко още ще се проточи. Трябва да го подбутнем... Разбираш ли? Например при Файбусович има вакантна длъжност.

— Сестрицина избяга в Москва — кимна Зоя. — Вчера директорът подписа заповедта.

— И така ще подам молба за нейното място!

— Здравей! — Зоя дори седна в леглото от удивление. — Седем години загуби при Годунов, направи отдел от нищо. И всичко това ще оставиш на тоя чичин?

— Точно там е работата, че няма. Годунов е член на комисията по конкурсите. Заявлението ще му попадне пред очите, той ще се уплаши и ще се втурне при директора. След месец ти ще изготвиш заповед за повишението ми. Какво ще кажеш?

— Не зная — отвърна объркана Зоя. — Доста странно.

— Точно така ще направя. — Шкляр подръпна гащетата си и улучи с глава хладната възглавница. — Добре че от политехническия останаха копия от документите. По-малко грижи.

Известно време лежах и мълчах. Шкляр вече започваше да похърква, когато Зоя несмело го повика:

— Шурик, спиш ли?

— Спя...

— Ами ако Годунов се съгласи с преместването ти?

— Какво — да не би да се мрази? — подсмихна се Сан Санич. — Годишно давам принос от десет статии и изобретения. Аз съм водещ специалист по кълбовидните мълнии. Кой ще остане в отдела, ако аз си отида. Само великият корифей София!

— Марсианката ли?

— Тя... Слушай, а защо ѝ викат така?

— Ами че как, защото е жена с неземна красота!

Сан Санич избухна в смях.

След няколко дни ремонтът на колата завърши. По случай първото излизане с нея Зоя си направи маникюр, гримира се, опакова крехкото си тяло в синя рокля с къси ръкави, спусна къдрици по слепоочията. Сан Санич акуратно избърсна кръглите си бузи и меката брадичка, вчеса на крив път дългите си рижави коси, облече лек сив костюм. Набитото му тяло изглеждаше излишно надебеляло, но впечатлението подлъгваше — под сакото се закръгляваше не отпуснато шкембе, а стегнатият корем на професионален „духач“. Изобщо двамата Шкляр си приличаха и си подхождаха както маматарката и брезовката.

„Жигулата“ запали от половин оборот, плавно потегли от място, послушно зави надясно. От оврага, в който като войници бяха наредени гаражите, колата изскочи, без да се задъха.

— Добре! — похвали колата Сан Санич.

— Малко друска — забеляза Зоя.

— Ей сега.

Шкляр излезе от колата и отпусна гумите с една трета атмосфера. Сега „Жигулата“ сякаш летеше по въздуха.

Преплаваха по главната улица, минаха по каменния мост над изтънялата през лятото рекичка и излязоха на просторното бетонно шосе. Приветствуваха ги синьо-зелените пшенични поля, залени от слънце, и плантацияте окастрени израстъци на младото зеле. В далечината като сиво-синкава стена се възправяше гората и подпираше синята небесна сфера.

Слънчевите лъчи се заплетоха в къдриците на Зоя. Сините вихри се втурнаха през страничните стъкла и разпухаха рижата коса на Сан Санич.

— А? — намигна Шкляр на жена си.

— Като в приказка!

— А какво още ще става...

Десет минути по-късно те се отбиха по един междуселски път и се скриха в гората, като весело надуваха клаксона.

3

Както е известно, по начина си на живот хората се делят на бухали и чучулиги. На четиридесет и пет години София Петровна Ивернева бе станала славей. Така я наричаше мъжът ѝ, защото тя си лягаше късно, а ставаше рано. Мъжът ѝ я наричаше още МЗД — мадам забавено действие — заради способността ѝ дълго време да тлее преди окончателния взрив. Въобще хуморът на Михаил беше непретенциозен и през лятото, когато той отлиташе да работи в Евенкия, София Петровна си почиваше. За съжаление преди седмица студентът от втори курс на Московския държавен университет Женя замина на първата си полева практика.

Животът без мъжа и сина имаше свои минуси, но съществуваха и плюсове. Главният от тях беше значителната добавка на време. Апетитът на мъжете ѝ беше раблезиански. София Петровна се уморяваше да мъкне пълните торби до деветия етаж, да чисти картофи, да мие тенджери и чинии. Особено трудно ѝ беше в събота и неделя, когато от Москва си идваше студентът, и то често с приятели.

Ако нейните женици ядяха по-малко, София Петровна отдавна щеше да реши проблема за получаване на кълбовидна мълния по изкуствен път. А сега трябваше да се задоволява с един положителен резултат от стотина експеримента. И това е разбираемо, тъй като теорията на кълбовидната мълния не е разработена. Съществуват само хипотези, които често се изключват взаимно.

Някои например смятат, че кълбовидната мълния представлява уплътнена смес от азот и кислород, пропита с „мълниевото вещество“. Други твърдят, че наистина е пропита, но не с митичното „мълниевото вещество“, а с гърмящ газ, в който няма азот и кислород, а водна пара. Трети и четвърти се увличат по йонизирани вихри на въздуха или по смес на озон и азотен двуокис. Американците смятат, че кълбовидната мълния е единственият видим участък на невидима поради неизвестни причини линейна мълния. Англичаните предлагат остроумната хипотеза, според която огненото кълбо се образува при аниhilация на

прашинки антивещество. Много на мода е хипотезата за куповете, тоест отново йонизация на молекули на въздух и вода, а после образуване на неутрални купове и „мълниеве вещество“, което прилича на нискотемпературна плазма. И така нататък до безкрайност.

А ето какво беше странното. Кълбовидна мълния се получаваше в един случай от сто, независимо от каква хипотеза са се ръководили експериментаторите. Странно, но така беше. Шкляр изложи няколко нови идеи. Провериха ги, получиха положителни резултати, подадоха заявка за изобретение. Авторските свидетелства дойдоха, но с това не се увеличи честотата на получаване на кълбовидната мълния. Отчаяна, София Петровна постави поредица напълно фантастични експерименти. Резултатът беше предишният.

— Не трябва да се суетим — поучаваше Шкляр. — Възможно е теорията на кълбовидната мълния по някакъв начин да обединява всички известни и неизвестни хипотези. В такъв случай трябва да увеличим количеството им. А може би теорията се крие в съвсем друго място. Като разширяваме направленията на търсене, рано или късно ще се натъкнем на нея.

— Вече много дълго стана — оплака се Ивернева. — Девет години работя и все няма резултат.

— Бързо прекосяват пътя само котките... И защо да няма резултати? Статии има, има изобретения, четем доклади по конференциите.

— Говоря за кълбовидната мълния...

— Нищо, ще има и кълбенце.

— А практическата полза?

— Ние сме академичен институт. Повече ни интересува теорията, а не практиката!

Може би Сан Санич да беше прав. До появата му нещата в отдела вървяха значително по-зле. Хората идваха, работеха известно време, разочароваха се и си отиваха. Годунов се занимаваше главно с администриране и пишеше докторска дисертация. Всъщност само София Петровна вършеше нещо. Четеше литература, съставяше картотека за случаите на наблюдение на кълбовидна мълния в природата. Успя да конструира инсталация и при третия опит в бронираната камера загоря огнено кълбо. Каква радост беше! С разтуптяно сърце стоеше до наблюдателното прозорче, а синьото

кълбо лениво плаваше в затворения обем. Проживя не повече от минута и бавно, без взрив, се разтопи. Подмами и изчезна...

Александър Александрович Шкляр дойде от Чукотка, където бе работил в метеорологичния център. Покори всички с добродушието си, познанията по музика, смешните разкази за живота му сред моржовете и белите мечки. Беше пълен с неукротима енергия. Тичаше, доставяше, пробиваше. Сприятели се с целия технически персонал на института, от който зависеше работоспособността на инсталациите.

София Петровна бавно привикваше с хората, но с Шкляр почти веднага мина на „ти“. Седем години работиха заедно и нито веднъж не се скараха... Разбира се, Сан Санич твърде много се разхвърля, публикува непроверени докрай данни, склонен е към самореклама. Но такива са почти всички мъже. Готови са да се самоутвърждават с детска самоувереност до дълбока старост. Но нищо. Само да не пият...

Градът, в който работеше Ивернева, се издигаше върху древната земя на Залесието. Както се полагаше, през него течеше рекичка. Горите наоколо през лятото бяха богати на гъби, а зимата — пълни със скиори. Чистият въздух и почти непокътнатата природа бяха като в Лихобори. А ако те обземеше желанието да се потопиш в шума на цивилизацията — музика, театър, магазини, на услугите ви имаше седемнадесет електрически влака за Москва. Много удобни.

До и от института София Петровна ходеше само пеша. Асфалтовите алеи на микрорайона извеждаха до широк овраг, застроен с гаражи. Разклатена дървена стълба надолу, мостчета през ручейчетата, стълба нагоре и ето го първия добре познат източен бор с розова кора и възлести ръце-клони. Малко встрани стърчи малката бирария, край която непрекъснато се трупат мъже. София Петровна се мъчеше да не поглежда към тях. Тя бавно вървеше под палещите слънчеви лъчи, присвиваше очи към дървените къщи, украсени с резба по прозорците и с телевизионни антени. Завой надясно и ето че отдалеч вече се виждаше друг добър познат — листат клен. Особено забележителен беше през есента — рижата му фризура просто пламтеше. София Петровна се приближаваше до него, забавяше крачка в необятната сянка, а после няколко пъти оглеждаше стройното му стебло. Ако в гласа на бора й се причуваше орган, то кленът пееше с чело.

А от лявата страна вече се точеше каменната ограда на института, над която се издигаха четириетажните корпуси. Пред фасадата на института като сини ракети на старт се възправяха тяншански смърчове. Стъклената врата едва успяваше да пропуска сътрудниците. Една след друга пристигаха леките коли. Ивернева забеляза синята „Жигула“, която се приближи особено елегантно и грациозно зави на заден ход. От автомобила излязоха Сан Санич и жена му. София Петровна им махна приветливо с ръка, но Шкляр, неизвестно защо, се направи, че не я забелязва. Какво му е? София Петровна повдигна рамене и се загуби в тълпата...

Телефонът се разкъсваше да звъни. Ивернева се изкачи по железната стълба, порови се в чантата да търси ключа, отключи кабинета си, а апаратът продължаваше да дрънчи нервно и нетърпеливо.

— Да?

— София Петровна! — Годунов имаше нервен, нетърпелив глас.
— Елате при мен!

— Какво се е случило?

В слушалката вече се чуваха кратки сигнали. Странно, и този не искаше да поздрави. Едва вчера се върна от отпуска, а вече нервничи...

София Петровна облече, без да бърза, бялата престилка, внимателно я закопча и се преобу. Погледна се в огледалото. Почти не се бе променила за изтеклите години. Само вместо плитки — купчина коса във вид на конска опашка и леко начервени устни. А очите зад стъклата на очилата също като преди си бяха кафяви и изразителни.

Годунов посрещна София Петровна до вратата на кабинета. Беше висок, строен като юноша, но плешив. Тънкият му нос потрепваше нервно, тясната уста се кривеше в смутена усмивка.

— Здравейте. — Ивернева спря очаквателно.

— Здравейте. — Годунов бързо мина покрай редицата столове до стената и седна. — Седнете.

Ивернева се приюти върху края на стола.

Годунов премести някакви листове от единия край на бюрото към другия, звънна с ключовете. Извади от чекмеджето пакет цигари, запуши неумело. Задави се от дима, закашля се.

„Виж го какъв пушач се извъди! — помисли София Петровна. — Какво му става?“

— Ето какво. — Годунов вдигна просълзените си от кашлицата очи. — Шкляр си отива.

Ивернева продължи да мълчи. Откога излизането на сътрудниците в лятна отпуска се придружава от такива преживявания?!

— Прехвърляй се в отдела за линейни мълнии... Без да ме уведоми, без да предяви никакви претенции. Всъщност — зад гърба ми. — Годунов смачка цигарата върху някаква хартийка, намръщи се от дима. — Бях в командировка, след това в отпуска. Нищо не знаех... А той подал документи за конкурс. В четвъртък научният съвет...

София Петровна въртеше едно от копчетата на престилката си.

— Снощи директорът събщи всичко. При Файбусович се открива нова тема. Перспективна тема, необходима за института. Значи нужен е деен завеждащ лаборатория.

— А ние?

— Знаете колко мислят за нас... Пък и резултатите ни са малко.

— Но има статии, изобретения! Между другото техен съавтор е и директорът.

— Статиите са думи, от тях не може да се направи кълбовидна мълния. А изобретенията на Шкляр нито едно предприятие няма да се заеме да внедрява. Няма глупаци.

— Ами ако... — София Петровна вече беше откъснала копчето и го гризеше с дребните си зъби. — Ами ако се поговори със Сан Санич?

— Този двуличник... не искам и да го видя!... Изобщо вие сте отговорният изпълнител на темата. Приемайте работата. В най-скоро време ще се срещнем, ще обсъдим програмата. Може би ще се наложи да я коригираме... — Годунов въздъхна. — Пропадна моята докторска...

4

„Около 64° сев. широчина и 104° изт. дължина
Добре ли си, Славейче,
Светлина Петровна!

Дълго време нямах нищо от тебе. Причина за това бяха нахлулите неизвестно откъде дъждове с бури, ниска облачност, силен вятър и други неблагоприятия на неудобното за летене време. Вчера най-после пристигна въртолет с три твои писма и дори една картичка от Женка. Във връзка с това трябва да ти съобщя, че както преди те обичам и дори нещо повече... [2]

.....

.....

А сега ще ти разкажа едно приключение, което можеше да се превърне в трагедия, ако не беше завършило благополучно. Описвам подробно, защото заслужава да се запише в твоята картотека.

И така дъждът се лееше като из ведро. От време на време прогърмяваше, но мълнии не се виждаха. Тайгата се беше намокрила добре. Всички хълмове наоколо бяха обвити във влажна мъгла. Под дърветата валеше по-силно, отколкото на открито. Затова не се криехме (с мене беше Коля Абилхожин), а откъртвахме образци от калцитова жила. Дъждът барабанеше по качулките на анорациите и създаваше ефект като в палатка. Илюзия за уют сред заобикалящата кал...

Намерихме доста много прилични кристали и според мене два уникални. Представи си — съвършено безцветни и прозрачни. Съжалих, че не мога на самото място да ги прегледам с интерферометър. И тогава силите на тайгата се съжалиха над нас. Дъждът престана, духна източен вятър и за половин час разгони парцаливите облаци. В пролуките заблестя слънце. Тайгата, която доскоро изглеждаше сива, мрачна, жвакаща, изведнъж се заля от изумрудна зеленина. Между другото веднага налетяха комарите. Докато вадох от раницата моя доблестен полеви интерферометър «ИП–

13М», изядох поне два. Коля нареди най-интересните кристали. Беглият оглед показа, че не сме се излъгали. Двата безцветни образеца се оказаха над всякаква похвала. Представи си — ни най-малка пукнатина, включение, напрежения и плоскости с интерференционно оцветяване. Пък и размерите им бяха напълно убедителни. Този хълм щеше да даде толкова оптически калцит, че тригодишните ни търсения щяха да се изплатят с лихва. Накратко, бяхме намерили промишлено находище и заслужавахме почести и премии. Но това е друг въпрос.

Внезапно сдържаният Коля започна някак странно да покашля и да сочи с пръст във въздуха. Зачудих се и погледнах. Скочих. Право към нас плуваше синкаво кълбо (а почти нямаше вятър). Напомняше първомайски балон, зад него дори се проточваше тънка връвчица. После видях, че връвчицата не беше същинска, а приличаше на нещо като водовъртеж, също както когато водата изтича от ваната. От време на време по нея пробляскваше или искреше нещо съвсем ситничко. Самото кълбо светеше с бледа светлина. Веднъж, два пъти сякаш се разпадаше, като изпускаше по-силна синя светлина (миришеше на озон), но веднага отново се появяваше. При приближаването му листата на храстите и тревичките се раздвижваха и се протягаха към него. Осветяваха се с белезникавосинкава светлина, което се виждаше особено добре, когато слънцето се скри зад облак. А комарите отскачаха от кълбото като попарени. Буквално отскачаха.

Забравих да спомена, че самото кълбо внимателно заобикаляше всички препятствия. Обикаляше храстите, повдигаше се там, където тревата беше по-висока, преплува точно между два каменни блока. Размерите му бяха колкото на нашата лампа в кухнята — двадесет, двадесет и пет сантиметъра в диаметър. Летеше на височината на гърдите ми. Не издаваше никакъв звук.

Двамата с Коля стояхме като вкаменени. Кълбовидната мълния се целеше право в гърдите ми и не мислеше да се отбива. До нея оставаха не повече от два метра. Инстинктивно се прикрих с интерферометъра. Неизвестно защо уредът не се понрави на кълбото. То застина на място, а после тръгна встрани. Внимателно се въртях, като все така се прикривах с уреда. Съобразителният Коля се скри зад мене.

Кълбото се спусна по склона на хълма, прелетя между две лиственици и се скри в храсталака. Дълго гледахме в тази посока, но

не чухме взрив и не видяхме да избухва пламък. След около десет минути заваля дъжд...

И така любимата ти кълбовидна мълния едва не свети маслото на твоя не по-малко (надявам се) любим съпруг!

Но да оставим шегата настрана. За да привлече вниманието и за да облекча работата на твоите късогледички очички, по-нататък пиша с едри букви.

КОГАТО СЕ ПРИКРИВАХ С ИНТЕРФЕРОМЕТЪРА, СЛУЧАЙНО ПОГЛЕДНАХ КЪЛБОВИДНАТА МЪЛНИЯ В ОБЕКТИВА. И ЕТО КАКВО — В ПОЛЯРИЗИРАНАТА СВЕТЛИНА СЕ ВИЖДАШЕ ИНТЕРФЕРАЦИОННА ФИГУРА ВЪВ ВИД НА ПРАВ КРЪСТ! ТОВА Е НАПЪЛНО ТОЧНО, ЗАЩОТО, КОГАТО КЪЛБОТО СЕ ОТДАЛЕЧАВАШЕ, УСПЯХ ДА ФОКУСИРАМ ОБЕКТИВА. ЧЕРТИТЕ НА КРЪСТА БЯХА ПОЧТИ ЧЕРНИ, А МЕЖДИНИТЕ ПОМЕЖДУ ИМ — ОТ ТЪМНОСИВИ ДО СИНКАВОСИВИ.

Предполагам, че съм първият човек, който е изследвал кълбовидна мълния с помощта на...

Соня, извини ме, карат ме да побързам. Въртолетът веднага отлита за Тура.

Пази се. Целувам те. Миша.

П. П. Между другото подобни кръстове са характерни за сферолитите и напрегнатите кристали. Още веднъж те целувам. М.“

5

Стояха до инсталацията, като поглеждаха в наблюдателните прозорчета. В бяла престилка Годунов напомняше главен готвач, който поради небрежност не е скрил плешивостта си под високия калпак. София Петровна възбудено подсмърчаше. Едва чуто потраkvаше помпата, стрелката на вакуумметъра бавно пълзеше надясно. „Време е“ — прошепна Ивернева и затвори крана. Едновременно отвори вентила на резервоара с течен озон. Отстрани в камерата нахлу тъмносиня струя, но веднага се пръсна, разроши се, превърна се в кълба мъгла, която бързо запълни камерата. Блестящите топки на електродите помътняхха.

— Давам разряд — каза Ивернева.

Яркожълта нагъната линия мигновено съедини електродите. Чу се рязък трясък, приглушен от бронираните стени на камерата. И почти веднага по линейната мълния, също като мъниста на нишка, се издуха разнокалибрани сини сфероиди. Най-едрите достигаха до двадесет сантиметра в диаметър. Линейната мълния изчезна и мънистата бавно плувнаха на различни страни, като обаче не се приближаваха до стените на камерата. Някои се пръскаха също като сапунени мехури, някои налитаха едни върху други, и се сливаха, като за известно време ставаха виолетови.

Годунов гледаше, вираше се напрегнато и показваше равните си зъби. Пръстите му, стиснали парапета, бяха побелели.

— Интерферометърът — напомни София Петровна.

Годунов погледна в окуляра. Завъртя го, за да изясни образа. Един от сфероидите доплава в полезрението. Изглеждаше не син, а сив. Сфероидът беше премрежен от наситеновиолетов кръст, чиито рамена бързо се стесняваха към центъра.

— Да — въздъхна Годунов. — Така е.

В камерата остана само едно кълбо, най-голямото. Подскачаше на различни страни, сякаш го дърпаха. По повърхността му плаваха

някакви шарки, петна, спирали. Годунов потърка с длан уморените си очи. Когато отпусна ръка, кълбото беше вече изчезнало.

— Минута и двадесет и осем — високо изрече Ивернева.

— Какво?

— Казвам, че кълбовидната мълния живя минута и половина.

— Да... Колко експеримента сте провели?

— Четиридесет и осем.

— Каква е възпроизводимостта?

— Сто процента.

— Защо не ми съобщихте по-рано?

София Петровна повдигна рамене.

— Говорих ви за газовите кристали...

— Нима? — Годунов потърка плешивото си теме. — Помня...

Но мислех, че излагате поредната кошмарна идея. Течни кристали, газови кристали — някаква глупост! Кристалът е вещество в твърдо състояние. Така ли е?

— Не е така. Кристалът е вещество, чиито атоми са разположени подредено.

— Впрочем вие сте наполовина геолог...

— Течните кристали са широко разпространени и се употребяват например в електронноизчислителните уреди. Шрьодингер твърди, че живият организъм е многосъставен, биологично специализиран течен кристал. Например очната леща е типичен течен кристал. Под микроскоп при поляризирана светлина в него се вижда интерференционна фигура във вид на кръст.

— Също като сега?

— Да. Молекулите в течните кристали представляват дълги вериги, разположени закономерно. Затова са кристали...

— Добре сте се подготвили...

— Така че, ако се подредят закономерно газовите молекули, ще се получи газов кристал. — София Петровна всяка минута избърсваше очилата си и отново ги поставяше върху островърхия си нос. — Да вземем кълбовидната мълния. Почти всички случайни наблюдатели твърдят, че в момента на разпадането ѝ се усеща остра миризма на озон. Отгук и хипотезата — кълбовидната мълния е газов кристал, съставен от молекули озон.

— Почакайте, почакайте. Молекулата на озона се състои от три атома кислород, съединени с двойни валентни връзки. Нещо като скоби с ъгъл при върха от около сто и осемдесет градуса. А вие казвате, че трябва да има дълги вериги от атоми. Нещо не се връзва...

— Полимеризация! Намерих условия, при които електрическият разряд прекъсва една от връзките. Скобите започват да се захващат помежду си и образуват дълга верига.

— Хм... — Годунов прехапа устни. — Прилича на вярно. Налице е и експерименталното потвърждение...

— Само че живеят малко — рече София Петровна. — Една-две минути.

— И Москва не е била построена наведнъж. Трябва да се работи.

Никога през живота си Ивернева не бе работила с такова увлечение. Беше изпълнена с енергия. Чувствуваше се като бомба в мига на взривяването. Разбираше, че с помощта на Михаил се бе хванала за крайчето на огненото кълбо. Сега трябваше да дърпа, да дърпа търпеливо, без да се суети, за да не се скъса... А защо всъщност огнено? Високата енергия е необходима само за да се прекъсне валентната връзка, а след това газовият кристал може да съществува в обикновени условия. Тя проведе поредица измервания на температурата и се убеди, че е права. Кълбовидната мълния можеше да се държи в ръка, без да се изгориш. Но как да се увеличи продължителността на живота ѝ?

Ивернева знаеше, че озон се образува, когато молекулите на кислорода се възбудят с ултравиолетови лъчи. Той се натрупва на височина десет-петнадесет километра и образува озоносферата. Тя е бронята, която спасява всичко живо на Земята от гибелните космически лъчи. Значи лабораторните кълбовидни мълнии трябва да се изследват в лъчи с различна дължина на вълната. Ами ако озоносферата е огромна кълбовидна мълния, в чийто център е скрито земното кълбо? Ето една действително луда идея! Обкръжени сме от газов кристал, който съществува десетки милиони години! Значи и лабораторните кълбовидни мълнии могат да живеят дълго. И тогава за тях ще се намери практическо приложение. Например лазери с работно тяло във вид на газов кристал...

Веднъж, когато Ивернева се ровеше в своята картотека, в кабинета надникна Шкляр.

— Здравей! Отдели няколко минути за гордия собственик на кола.

— И на вила?

— И на вила! — весело се съгласи Сан Санич, като влезе и седна.
— Знаеш ли, официалните документи вече подписвам така: „Александър А. Шкляр, ескуайър.“ Всички свободни дни стърча на парцела.

— Копаеш ли?

— Копая не е точната дума. Рия земята! Поливане, плевене, връзване, подрязване...

— Саня, извинявай, много съм заета. Какво искаш?

— Ето какво. Виждам, че тук ти съхнеш. Загниваш на корена. Трепеш се като животно, а смисъл никакъв. Едно кълбце на сто опита — нима това е резултат? А може би въобще не ще се получи? Защо напразно да се мъчиш?

София Петровна мълчеше и преравяше картончетата.

— В моята лаборатория се откри свободно място за старши научен сътрудник. Натирих един безделник. Предлагам ти на тебе това място и интересна работа. Файбусович е „за“. Какво ще кажеш?

Ивернева накрая намери картончето.

— Знаеш ли, Саня... Всъщност всеки човек рано или късно среща своята кълбовидна мълния. Слушал ли си за Рихман? Провеждал експерименти с атмосферно електричество. По време на един от опитите го убил кълбовидна мълния. Чуй какво е написал Ломоносов за приятеля си: „Умря господин Рихман от прекрасна смърт, като изпълняваше свое професионално задължение.“ Разбираш ли?... За съжаление за тебе няма да кажат така.

— Хайде, хайде — Шкляр стана. — Все пак си помисли. Предложението остава в сила.

А след една седмица в кабинета на София Петровна се отби Годунов. Това беше рядко събитие. Плешивото теме на началника розовееше, тясното му лице бе цъфнало в усмивка.

— Попрочетох нещичко... Оказва се, че при охлаждане на стопилката не е задължително да се образуват кристали. Много често се получава стъкло, в което атомите са разположени хаотично.

Ивернева кимна.

— За да се получи кристал, трябва да се добави стабилизираща съставка. Например при кристализацията на фианита добавят калциев или уранов окис.

Ивернева притисна бузите си с длани.

— Значи и ние трябва да добавим нещо в озона. Някакъв газ, който ще стабилизира кристала.

— Борис Николаевич, вие сте гений! Зная какво трябва да се прибави!

6

По случай десетгодишнината на ИМАН беше уредена тържествена вечер. Заседателната зала, украсена с портрети, лозунги и знамена, блестеше. Жените бяха в елегантни тоалети, мъжете подрънкваха ордените си. Шкляр седеше на втория ред в президиума и със задоволство изслуша празничната заповед, в която името му се споменаваше два пъти. Намери с поглед Зоя в синя макси-рокля и намигна закачливо. Жена му с упрек поклати глава. После се разхождаха по дългите коридори, чиито стени бяха украсени с карикатури от живота на института. На една от тях Шкляр беше изобразен като Юпитер, размахващ линейни мълнии. Сан Санич се изсмя.

От залата се разнасяше музика — там поред ту свиреше духов оркестър, ту пускаха плочи. Младежта танцуваше.

— Може да поиграем, а? — попита Шкляр.

— Има предложение да се спуснем в бюфета. — Зад него се приближи Файбусович и ги хвана подръка. — Има шампанско. Запазил съм маса.

— Разумно!

Те се вляха в потока от хора, които бавно се стичаха по стъпалата. Насреща им се носеше друг поток — шумен, весел, възбуден. На първия етаж пред невероятно дългия стенвестник стоеше Ивернева. Вдигнала глава, изправила се на пръсти, тя четеше някаква бележка.

— Обърни внимание на марсианката — пошепна Зоя. — Какъв смях.

Сан Санич се огледа.

— Според мен днес тя е в пълна исправност. Дори се е вчесала.

— Погледни на пръста ѝ. Отдавна го забелязах — надянала си е пръстен с грамаден син камък. Никакъв вкус. Отива ѝ като на свинче звънче.

— Това не е камък — обясни със скучен глас Шкляр. — Това е кълбовидна мълния.

— Какво!? — залитна Зоя. — Да не е полудяла? Нима иска да ни вдигне във въздуха?

— Не се бой, не е опасно. София мъкне обикновен газов кристал, затворен в кварцова ампула. Разправя, че изучава продължителността на живота му, а всъщност се хвали, разбира се.

— Значи е успяла?

— Заюшка, върви в бюфета. Трябва да й кажа две думи.

Зоя направи недоволна гримаса и тръгна.

— Позволете да ви поздравя, скъпа София Петровна — пропя закачливо Шкляр. — Позволете да ви целуна ръка.

Ивернева се огледа.

— Здравей Саня. Не те видях.

— Къде ще ни видят нас...

— Огледах оркестъра — нямаше те там. Помислих да не си се разболял.

— Ами! Не ми подобава да съм с оркестъра. Украсявам президиума.

— Поздравявам те.

— Колко живее? — Сан Саннич кимна към пръстена.

— Втори месец. Представи си — никакви повърхностни явления. Напълно стабилен кристал! Изглежда, че сме близо до оптималното съотношение на газовете.

— Разправях аз, че ще получим кълбце! А ти се съмняваше!

— Ами то...

— Оформил ли е заявка за изобретението?

— Още не всичко е ясно. Годунов смята, че работата замирихва на откритие.

— Дори? Е, какво — твърде възможно е... Искаш ли да се отбия по някое време? Ще подхвърля някои разумни мисли!

— Върви направо при Годунов...

— Слушай, ела на нашата маса! Ще изпием по чаша шампанско за здравето на газовия кристал. Нека да живее дълго! А?

— Извини ме, Саша, трябва да се прибирам у дома. Днес е събота, идва си синът. Както винаги, гладен...

София Петровна кимна и тръгна да си търси шубката.

На двора беше тъмно. Светлината, лееща се от стъклената врата, осветяваше едрите снежинки, които плавно се спущаха на земята, по храстите, по сините смърчове. Соня вдигна глава и се опита да хване една снежинка с уста. Газовият кристал светеше със скъпоценен син огън и топлеше ръката ѝ. Прекрасно...

---

[1] Буйна иглолистна гора. Б.пр. ↑

[2] Следват две страници с чисто личен характер. ↑

Публикувано в списание „Наука и техника“, броеве 44,45,46/1982

г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.